

عقاید و ازگونہی ابوالعلاء مصری

ولے دیلمے

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عقايد واژگونه‌ي ابوالعلاء معري

تاليف:

ولي ديلمي

انتشارات موجک

سرشناسه: دیلمی، ولی، ۱۳۵۴ -

عنوان و نام پدیدآور: عقاید واژگونه‌ی ابوالعلاء معری / تالیف ولی دیلمی.

مشخصات نشر: تهران: انتشارات موجک، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۱۲۳ص.

شابک: ۹۰-۴-۸۶۳۴-۶۰۰-۹۷۸، ۱۸۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۲۳ - ۱۲۵؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: ابوالعلاء معری، احمد بن عبدالله، ۳۶۳ - ۴۴۹ق. -- نقد و تفسیر.

موضوع: شاعران عرب -- قرن ۲۰م. -- نقد و تفسیر

موضوع: Poets, Arab -- 20th century-- Criticism and interpretation

موضوع: شعر عربی -- قرن ۵ق. -- تاریخ و نقد

موضوع: Arabic poetry -- 11th century -- History and criticism

رده بندی کنگره: PJA۳۸۷۸/د۹ع۷ ۱۳۹۶

رده بندی دیویی: ۸۹۲/۷۸۳۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۹۹۳۲۵

انتشارات موجک

تلگرام: ۰۹۰۱۷۶۷۲۵۰۲ کانال: telegram.me/mojak1

تلفن مرکز پخش: ۰۲۶۳۲۴۰۳۵۱۶ - ۰۲۶۳۲۴۰۳۵۱۳ - ۰۲۱۶۶۱۲۷۵۹۳

ایمیل: mojakpublication@yahoo.com

سایت: www.mojak.ir

عنوان: عقاید واژگونه‌ی ابوالعلاء معری

تالیف: ولی دیلمی

طراح جلد: سیده زهرا روشنایی

مشخصات ظاهری: ۱۲۳ صفحه، قطع وزیری

چاپ اول: بهار ۱۳۹۶، تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۱۸۰۰۰۰ ریال، شابک: ۹۰-۴-۸۶۳۴-۶۰۰-۹۷۸

حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

تقدیم به

پیشکش به قلب‌های مهربان دو فرشته خداوند که گستره‌ی بال‌هایشان پناه
بالندگی فرزند کوچک‌شان بود و در کشاکش دهر همواره سنگ زیرین آسیاب
رشد و زندگی‌م بودند. پدر و مادر عزیز و مهربانم، آنان که مهر و وفا، آزادگی و از
خودگذشتگی را به من آموختند و ذره وجودشان را مایه پرورش و پیشرفت این
همیشه کودک‌شان ساختند، به پاس همراهی و حضور بی‌دریغ‌شان در تمامی
لحظات زندگی‌م و همچنین با سپاس فراوان از همسر مهربان و دلسوزم که در
تمامی سختی‌های زندگی همواره یار و یاور اینجانب بوده‌اند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

.....	سخن مؤلف	۱
.....	فصل اول: تاریخچه زندگانی ابوالعلاء معری و گرایش های فکری وی	۵
.....	۱-۱ ابوالعلاء معری (۹۷۳ - ۱۰۵۸ م / ۳۶۳ - ۴۴۹ هـ)	۵
.....	۲-۱ ولادت ابوالعلاء معری	۵
.....	۳-۱ ناینایی ابوالعلاء (۳۶۷ هـ / ۹۷۷ م)	۶
.....	۴-۱ تحصیلات ابوالعلاء معری	۶
.....	۵-۱ رفتن ابوالعلاء در کودکی به حلب برای تحصیل ادبیات و نحو	۶
.....	۶-۱ ابوالعلاء معری در جستجوی دانش	۷
.....	۷-۱ فراگیری قرآن کریم	۷
.....	۸-۱ عزیمت ابوالعلاء به شهر بغداد (۳۹۹ هـ / ۱۰۰۸ م)	۷
.....	۹-۱ شهرت یابی ابوالعلاء در شهر بغداد	۷
.....	۱۰-۱ برگشتن به المعره و فوت مادر	۸
.....	۱۱-۱ شروع به تألیف و نوشتن	۹
.....	۱۲-۱ وصیت ابوالعلاء	۱۰
.....	۱۳-۱ اوصاف ظاهری و استعداد های ذاتی ابوالعلاء معری	۱۱
.....	۱۴-۱ آثار ابوالعلاء معری	۱۲
.....	۱۵-۱ هوش و استعداد ابوالعلاء	۱۳
.....	۱۶-۱ علل و عوامل بدینی ابوالعلاء معری	۱۴

- ۱۷-۱ بدینی ابوالعلاء نسبت به زنان ۱۵
- ۱۸-۱ بدینی ابوالعلاء معری نسبت به پیروان ادیان ۱۶
- ۱۹-۱ دیدگاه ابوالعلاء در باره جبر و اختیار ۱۸
- ۲۰-۱ ابوالعلاء معری در اسارت سه زندان ۱۹
- ۲۱-۱ علاقه ابوالعلاء به گیاه خواری ۱۹
- ۲۲-۱ اعتقادات ابوالعلاء معری ۱۹
- ۲۳-۱ دین و مذهب ابوالعلاء معری ۲۰
- ۲۴-۱ انسان شناسی، جهان بدینی و یأس فلسفی ۲۵
- ۲۵-۱ نگرش دینی ابوالعلاء معری ۳۲

فصل دوم: سبک و اغراض شعری ابوالعلاء معری ۳۵

- ۱-۲ سقط الزند ۳۵
- ۲-۲ رساله الغفران ۳۶
- ۳-۲ گردش خیالی ابوالعلاء در رساله الغفران (قدرت تخیل ابوالعلاء معری) ۳۸
- ۴-۲ الفصول و الغایات ۴۰
- ۵-۲ اللزومیات ۴۱
- ۶-۲ لزومیات و فلسفه‌ی ابوالعلاء ۴۲
- ۷-۲ تقلید ابوالعلاء معری از متنبی ۴۳
- ۸-۲ تاثیر ابوالعلاء از ابو العتاهیه ۴۳
- ۹-۲ نوآوری یا تقلید ۴۴
- ۱۰-۲ ساختار و سبک شعری اللزومیات ۵۰
- ۱۱-۲ تکرار افکار در لزومیات ۵۲
- ۱۲-۲ زیبایی ساختاری و تنوع افکار در لزومیات ۵۳
- ۱۳-۲ التزامات ثابت در کتاب اللزومیات ۵۴
- ۱۴-۲ بکارگیری جناس ۵۶

- ۱۵-۲ ایجاد صعوبت در جناس ۵۷
- ۱۶-۲ مبنای زهدی و لغوی لزومیات ۶۰
- ۱۷-۲ التزامات عارضی در لزومیات (عروض، نحو، فقه) ۶۱
- ۱۸-۲ بکارگیری مسائل علوم و فنون مختلف در لزومیات ۶۵
- ۱۹-۲ مدح ۶۵
- ۲۰-۲ فخر ۶۷
- ۲۱-۲ رثاء ۶۸
- ۲۲-۲ وصف ۷۰

فصل سوم: دیدگاه‌های واژگونه ابوالعلاء معری نسبت به زندگی، انسان‌ها و

- ### اعتقادات مردم ۷۱
- ۱-۳ تفاوت اعتقادی ابوالعلاء با دیگر افراد ۷۱
- ۲-۳ نگرشی به واژگونی عقاید ابوالعلاء معری ۷۲
- ۳-۳ گزینش زندگانی زاهدانه ۷۶
- ۴-۳ بیزاری ابوالعلاء از زندگی ۷۹
- ۵-۳ زهد آمیخته به فلسفه ۸۰
- ۶-۳ بیزاری ابوالعلاء از خوردن گوشت ۸۱
- ۷-۳ کراهت ابوالعلاء از پرخوری ۸۲
- ۸-۳ شکاکیت در اعتقاد ابوالعلاء ۸۴
- ۹-۳ نقد دینی ابوالعلاء از پیروان ادیان ۸۸
- ۱۰-۳ تفکر و آزاد اندیشی ابوالعلاء معری ۸۹
- ۱۱-۳ بیزاری ابوالعلاء از وضعیت سیاسی آن دوران ۹۰
- ۱۲-۳ اندیشه‌های ابوالعلاء نیز درباره زنان ۹۷
- ۱۳-۳ طبیعات ۹۹
- ۱۴-۳ ما بعد الطبیعه ۱۰۱

- ۱۵-۳ اخلاقیات ۱۰۱
- ۱۶-۳ نقد اجتماعی ابوالعلاء ۱۰۳
- ۱۷-۳ اختلاف ادیان ۱۰۷
- ۱۸-۳ دیدگاه ابوالعلاء پیرامون فقهاء ۱۰۷
- ۱۹-۳ پی در پی بودن پیامبران و پیدایش گمراهی ۱۰۸
- ۲۰-۳ ترجیح سوزاندن مرده‌ها ۱۰۸
- ۲۱-۳ نگرش به دینداران ظاهرنا ۱۰۹
- ۲۲-۳ ترجیح مسیحیان بر مسلمانان ۱۱۰
- ۲۳-۳ اعتراض بر ترتیب مجموعه شمسی ۱۱۰
- ۲۴-۳ ستاره پرستی ۱۱۱
- ۲۵-۳ اعتقاد به حادث یا قدیم بودن جهان هستی ۱۱۴
- ۲۶-۳ وفات ابوالعلاء ۱۱۶

فصل چهارم: نتیجه گیری ۱۱۷

منابع ۱۲۱

سخن مولف

به نام خداوند جان و خرد، خداوند لایزال مطلق، که تمام جهان به فرمان او در تکاپو، تپش و جوش و خروشدند، او را می‌جویند و در دربار کبریایش سر تعظیم فرو می‌آورند و به سوی تکامل در حال تغییر و تحول هستند. و با درود فراوان بر پیامبران و هدایت گران بشریت به ویژه سید کائنات پیامبر اکرم (ص) و خاندان عصمتش.

سپاس آن ایزد متعال که با تمام مشکلات و حوادث، توانایی به پایان رساندن این کتاب را به من عطا کرد، که اگر لطف الهی و عنایت و راهنمایی اساتید بزرگوار در این راه قرین نمی‌شد این کتاب به این شکل به منزل مقصود نمی‌رسید.

در حقیقت موضوع «دیدگاه‌های واژگونه ابوالعلاء معری» ذهن تعداد بی‌شماری از تحلیل‌گران، پژوهشگران، نویسندگان مسلمان و غیر مسلمان را به خود مشغول ساخته است. این کتاب با توجه به اینکه یک پژوهش ادبی-اعتقادی و اخلاقی نیز می‌باشد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

ابوالعلاء معری ادیبی سرشناس، شاعری برجسته و پارسای وارسته‌ای بود. دیدگاه وی نسبت به جهان آفرینش و انسان‌ها و اعتقادات مردم و آداب و رسوم مردم خالی از انتقاد نبود. ریشه‌ی این انتقادات به اعتقادات عمیق ابوالعلاء وابسته است.

ابوالعلاء همچون افراد بشر وقتی به مرگ می‌اندیشد، اندوهی ژرف سراپای وجودش را فرامی‌گیرد. گویا این وحشت همیشگی و این غصه جانکاه عمری چنگ در گریبان اندیشه‌اش افکنده و زندگی‌اش را تباہ کرده است و تجلی این اندوه و غم را می‌توان به وضوح در آئینه شعرش دید.

از خصوصیات سخن ابوالعلاء این است که او در شعر و نثر به لفظ توجه بیشتری داشت و همین توجه به لفظ، سبکی خاص پدید آورده است. این سبک باعث شده که از آثار ابوالعلاء به آثار «خوش آهنگ‌ترین و دلنشین‌ترین و گوشنوازترین» تعبیر شود.

این خصوصیت در مفردات بسیار و الفاظ غریب و صیغه‌های کمیابی که ابوالعلاء به کار برده، دیده می‌شود. از استعمال لغات جغرافیایی و تاریخی، مانند اسم مکان‌ها، مزارها، قبیله‌ها و نام‌های اشخاص و کنیه‌ها و بعضی لغات بیگانه مانند اسم‌های علم و غیر علم این مطالب آشکار می‌شود.

ابوالعلاء معری شاعر تازی گوی دوره فاطمی به دلیل برخورداری از مواهب فطری و هوش و استعداد سرشار و داشتن حافظه‌ای قوی و انتساب به فرهنگ غنی اسلامی، از یک ذهنی پویا زبانی گویا و شعری توانا برخوردار بود. آثاری شگفت از خود به جای گذاشته و با توجه به شرایط زندگی و فراز و فرودهای آن از راه تهکم و انتقادهای تند و گزنده و بدبینی و گاهی طعن، سخنانی بیان کرده که شاید با نگاهی سطحی بعضی از آن سخنان ناخوشایند به نظر برسد ولی با ژرف نگری و همراه شدن با اندیشه‌ی این شاعر اندیشمند در مراحل مختلف زندگی در می‌یابیم که این سخنان بر اساس شرایط زمان و مکان عرضه شده و راز و رمزهایی دارد که چندان هم ناخوشایند نیست.

ابوالعلاء در تهکم (استهزاء و ریشخند) و انتقاد تواناست، این حالت بیانگر آن شد که دیدگاه‌های وی در باره برخی از واقعیت‌ها و حقایق هستی واژگونه است. این رویه‌ی او به سبک ادیبان نزدیکتر است تا به طریقه‌ی فلاسفه تقریباً در سراسر لزومیات وی شیوه‌ی تهکم به چشم می‌خورد. بیشتر تهکم ابوالعلاء شامل عادت‌های معمول مردم زمان و عقیده‌های موروثی توده‌ها و سیاستمداران و کارگزاران آن عهد است، حتی شریعت‌گزاران نیز از تهکم او در امان نمانده‌اند.

کتاب حاضر از سه فصل کاملاً مرتبط به هم تشکیل شده است:

فصل اول که به بیان تاریخچه زندگانی ابوالعلاء معری و گرایش‌های فکری وی اختصاص یافته است مباحثی مهمی از قبیل: ولادت ابوالعلاء معری، نابینایی ابوالعلاء، تحصیلات ابوالعلاء معری، رفتن ابوالعلاء در کودکی به حلب برای تحصیل ادبیات و نحو، ابوالعلاء معری در جستجوی دانش، فراگیری قرآن کریم، عزیمت ابوالعلاء به شهر بغداد، شهرت یابی ابوالعلاء در شهر بغداد، برگشتن به المعره و فوت مادر، شروع به تألیف به نوشتن، وفات ابوالعلاء، اوصاف ظاهری و استعداد‌های ذاتی ابوالعلاء معری، آثار ابوالعلاء معری، هوش و استعداد ابوالعلاء، علل و عوامل بدبینی ابوالعلاء معری، بدبینی ابوالعلاء نسبت به زنان، بدبینی ابوالعلاء معری نسبت به پیروان ادیان، ابوالعلاء معری در اسارت، سه زندان، علاقه ابوالعلاء به گیاه خواری، اعتقادات ابوالعلاء معری، دین و مذهب ابوالعلاء معری،

انسان و جهان، بدینی و یأس فلسفی، مذهب و آرای ابوالعلاء معری، مذهب و آرای ابوالعلاء معری
تیین شده است.

در فصل دوم که به سبک و اغراض شعری ابوالعلاء معری اختصاص یافته است، مباحثی از قبیل:
آثار مشهور ابوالعلاء، سقط الزند، رساله الغفران، گردش خیالی ابوالعلاء در رساله الغفران (قدرت
تخیل ابوالعلاء معری)، الفصول و الغایات، اللزومیات، ساختار و سبک شعری اللزومیات، تکرار
افکار در لزومیات و فلسفه‌ی ابوالعلاء، تقلید ابوالعلاء معری از متنبی، تاثیر ابوالعلاء از ابوالعتاهیه،
زیبایی ساختاری و تنوع افکار در لزومیات، التزامات ثابت در کتاب اللزومیات، بکارگیری جناس،
منبای زهدی و لغوی لزومیات، التزامات عارضی در لزومیات (عروض، نحو، فقه)، بکارگیری مسائل
علوم و فنون مختلف در لزومیات، مدح، فخر، رثاء، ایجاد صعوبت در جناس، وصف مورد بررسی
و تحلیل ادبی قرار گرفت.

در فصل سوم که فصل محوری کتاب است و با عنوان «دیدگاه‌های واژگونه ابوالعلاء معری نسبت
به زندگی، انسان‌ها و اعتقادات مردم» تدوین شده است، مطالب مهمی از قبیل: بیزاری ابوالعلاء از
وضعیت سیاسی آن دوران، اندیشه‌های ابوالعلاء نیز درباره‌ی زنان، طبیعات، ما بعد الطبیعه، اخلاقیات،
نقد اجتماعی ابوالعلاء، انکار رستاخیز، اعتقاد به حادث یا قدیم بودن جهان هستی، اخلاقیات، نقد
اجتماعی ابوالعلاء، پیرامون فقهاء، انکار تورات، اختلاف ادیان، پی‌درپی بودن پیامبران و پیدایش
گمراهی، ترجیح سوزاندن مرده‌ها، نگرش به دینداران ظاهرنا، ترجیح مسیحیان بر مسلمانان،
اعتراض بر ترتیب مجموعه شمسی، ستاره‌پرستی، اعتقاد به حادث یا قدیم بودن جهان هستی،
اختصاص یافته است.

در پایان، بر خود لازم می‌دانم از همه عزیزانی که در مراحل گوناگون آماده‌سازی این کتاب من را
یاری نموده‌اند، بویژه از جناب آقای دکتر صادق ابراهیمی کاوری و دکتر رحیمه چولانیان صمیمانه
تقدیر و تشکر می‌نمایم.

در پایان، از اساتید محترم، پژوهشگران گرامی، خوانندگان عزیزان این کتاب، می‌خواهم که به معایب و کاستی‌های این نوشته به دیده لطف و اغماض بنگرند، زیرا نیک می‌دانم که این کتاب خالی از نقص و کاستی نبوده از این رو در نهایت تواضع و فروتنی خواسته و خواهانم که به کاستی‌ها به دیده اغماض نگریسته شود و کریمانه هر آنچه را که در بهبود اثر و پیشبرد این کتاب لازم و ضروری می‌دانند این حقیر را از راهنمایی‌های خود دریغ ننمایند.

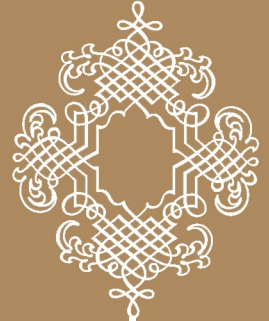
وعین الرضا عن کل عیب کلیلۃً ولکن عین السخط تبدی المساویا

خدایا توفیق خدمتی سرشار از شور و نشاط و همراه و همسو با علم و دانش و پژوهش جهت رشد و شکوفایی به ما عنایت بفرما.

آمین رب العالمین

ولی دلمی

بهار ۱۳۹۶

ابوالعلاء معری شاعر تازی گوی دوره فاطمی به دلیل برخورداری از مواهب فطری و هوش و استعداد سرشار و داشتن حافظه‌ای قوی و انتساب به فرهنگ غنی اسلامی، از یک ذهنی پویا زبانی گویا و شعری توانا برخوردار بود. آثاری شگفت از خود به جای گذاشته و با توجه به شرایط زندگی و فراز و فرودهای آن از راه تهکم و انتقادهای تند و گزنده و بدبینی و گاهی طعن، سخنانی بیان کرده که شاید با نگاهی سطحی بعضی از آن سخنان ناخوشایند به نظر برسد ولی با ژرف نگری و همراه شدن با اندیشه‌ی این شاعر اندیشمند در مراحل مختلف زندگی در می‌یابیم که این سخنان بر اساس شرایط زمان و مکان عرضه شده و راز و رمزهایی دارد که چندان هم ناخوشایند نیست.